

619.

Ա-91

Թ. ԱՐՄԵՆՅԱՆ

**ԱՆԱՍՈՒՆՆԵՐԻ
ՀԻՎԱՆԴՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ**

1. ԱՐՈՏԱՎԱՅՐԵՐԻ ՀԻՎԱՆԴՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ

8306

30 JUL 2000

26 FEB 2013

6/19

Ա-91

այր

ՀՍԽՀ ՀՈԴԺՈՂԱԿՄԱՑ

ԳՇՈՒՂԱՑՆՑՆԵՍՈՎՈՆ ՀՆԵՐՈՄՈՏՉԵԼԻ
№ 46 (146) ԳՐԵԳՐՈՆ № 46 (146)

Ռ. ԱՐՄԵՆՅԱՆ

2045

ԱՆԱՍՈՒՆՆԵՐԻ ՀԻՎԱՆԴՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ

1. ԱՐՈՏԱՎԱՅԻՆԻ ՀԻՎԱՆԴՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ

14985-57

1932 ԵՐԵՎԱՆ

ԱՐՈՏԱՏԵՂԻՆԵՐԻ ՀԻՎԱՆԴՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

Արտատեղիները, մանավանդ ցածր, ճահճային և մայրաքաղաքի արտատեղիները, համարյա միշտ սենյակային հիվանդություններով համարյա լինում են անասունների ստամոքսի և աղիքի հիվանդություններ, ինչպես նաև վարակիչ հիվանդություններ, որինսկ' սիրելիքս, պիրոպլազմոզ և այլն:

Արտավայրի պայմանները նույնպես չափազանց նպաստավոր են անասունների ուրիշ վարակիչ հիվանդությունների ազդեցության տարածման համար, վորմիկոզ արտավայրում անասուններն իրար հետ օգնի սերտ շփման մեջ են գտնվում:

Արտավայրում կենդանիները վարակվում են նաև այսպես կոչված ճիճվային հիվանդություններով: Զանազան ճիճուների սողմերով վարակված արտավայրերում արածելիս կենդանիները խոտի հետ միաժամանակ ստում են այդ սողմերը և վարակվում այս կամ այն ճիճվային հիվանդությամբ:

Այժմ տեսնենք, թե կենդանիներն արտավայրերում ինչ հիվանդություններով և ինչպես են վարակվում, ինչ պետք է անել նրանց վարակման առաջն աստիճան համար, ինչ անասնաբուժական ոչնչություն պետք է ցույց տալ արդեն հիվանդացած կենդանիներին:

1. ԱՆԱՍՏՈՒՆՆԵՐԻ ԳԻՐՈՊԻԱԶՄՈՋ

Վերջերս այս հիվանդությունը շատ է տարածվել, դրանով վարակվում են տավարները, վաշտաբները, շիերը, և այլ կենդանիները:

Գիրոպլազմոզ հիվանդությունը լինում է միջատախառն, վորոնք իրարից տարբեր են, սակայն բոլոր տեսակի պիրոպլազմոզներն էլ զարգանում են գլխավորապես գարնանը, այն ժամանակ, յերը կենդանիները նոր են գուրս գալիս արտավայր:

Կենդանիների պիրոպլազմոզները նման են մարդկանց մալարիալիին: Նրանք տարածվում են գլխավորապես անասնային, մասնառոտ և ճահճային տեղերում: Հիվանդությունը մի կենդանուց մյուսին փոխանցվում է միայն սպերի (գյանա) միջոցով:

Տղերը կաշուում են կենդանիների կաշվի բարակ և փափուկ տեղերին, որինսկ, վզին, տոչի տակը, կրծքի վրա, սրունքների ներսը և այլն: Այնտեղ ծծում են նրանց արյունը և սպա ընկնում են դեռին: Անտ նրանք ձվեր են ածում, վորից դուրս են գալիս նոր սպեր և նորից կաշուում են կենդանուն:

Յեթե սպերը պիրոպլազմոզով հիվանդ կենդանու արյուն են ծծել, նրանց ձվերից դուրս լեկած նոր սպերը նույնպես վարակված են լինում այդ հիվանդությունով և յերը կաշուում են ասոջ կենդանուն, վարակում են նաև նրան:

Նայած պիրոպլազմոզի տեսակին, հիվանդությունը յերևան է գալիս վարակված սպերի կաշուայ 8—10—15 որ հետա, յերբնն ազնի ուշ: Այդ պատճառով պիրոպլազմոզ հիվանդությունն սկսում է նկատվել գլխավորապես կենդանիների արտավայր գուրս գալուց 10—15 որ հետա:

Կենդանիների ջերմութիւնը բարձրանում է նրանք կեր չեն ուտում, չեն վորոհում, բաց ընդհանրապես շատ ջուր են խմում, տխուր են լինում: Աստիճանում է դեղնութիւն: Կովերի կուրծի կաշին կամ կուպերի միջի բարակ կաշին դեղնում է: Յերբեմն միջի գույնը արյան պես կարմիր է լինում: Սակայն կապիտուլացման մի անակը, վոր դեղնութիւն և մեղի հարմութիւն բոլորովին չի աւաջացնում: Հիվանդ կենդանու շնչառութիւնն արագ է կատարվում: Աչքերից առատ արցունք է հոսում: Կենդանին կարճ ժամանակվա ընթացքում նիհարում է: Կովերը, բացի գրանից, կաթը պակասեցնում են. կաթի գույնը դառնում է դեղին, իսկ համը՝ դաւն: Հիվանդներն առևտարակ սատկում են 4—7 օրվա ընթացքում: Յերբեմն էլ հիվանդութիւնն ավելի յերկար է տևում:

Խոնավ, ցուրտ, ինչպես նաև շոգ լեղանակներին հիվանդութիւնն ավելի ծանրանում է: Հիվանդութիւնից առողջացած կենդանիները 1—2 ամիս, յերբեմն նուազիսկ էլ ավելի յերկար ժամանակ նիհար են մնում:

Կա պիրոպլազմոզի մի տեսակը, վորից առողջացած կենդանիները յերկրորդ անգամ նույն հիվանդութիւնը չեն վարակվում: Իսկ մի այլ տեսակի պիրոպլազմոզից լավացած կենդանիների արյան մեջ հիվանդութիւն վարակը մնում է զանազան աննպաստ պայմանների (շոգ, ցուրտ, սովածութիւն, հոգնածութիւն, նիհարութիւն, կամ մի այլ հիվանդութիւն) ազդեցութիւն տակ. հիվանդութիւնը կարող է նորից կրկնվել:

Ընդհանրապես, գրանից նոր բերված կենդանիներն ավելի մեծ թիվով և ավելի ծանր են հիվանդանում: Դրանցից սատկողների տոկոսը մեծ է լինում:

Ներկա բժշկականութիւնը դեռևս չի գտել միջոցներ, որոնք կարողանային ժամանակն առաջ մեղանի տար-

ասկներին դեմ պայքարելու համար: Սակայն քանի վոր հիվանդութիւն տարածման միակ պատճառը տղերն են, ապա մեր պայքարը, հիմնականում պիտի ուղղված լինի տղերի դեմ, այսինքն պետք է լինի նախազգուշացում:

Այն ճանճային և մացառոտ արոտավայրերը, վորտեղ կան թե՛ այս հիվանդութիւնը և թե՛ այն փոխանցող-տարածող տղերը, կենդանիներին չպետք է ուղարկել արոտի Մի արոտավայրում այդ հիվանդութիւնը նկատվելուն պես կենդանիներին անմիջապես պիտի հեռացնել այնտեղից և ուղարկել տղերից առաջ արոտավայր: Պետք է աշխատել վաղնչացնել կենդանիների մարմնի վրա զանվող տղերը, դրա համար կարելի յն նրանց լվանալ թղջրով, կրեոլինի կամ լիզոլի լուծույթով (մեկ գուլը ջրի մեջ լուծելով մեկ բաժակ կրեոլին կամ լիզոլ), վորից տղերը վաղնչանում են:

Հիվանդ կենդանիներին պետք է թողնել բոլորովին հանդիստ. պետք է նրանց պաշտպանել ցրտից, շոգից և քամիներից, տալ լավ կեր և թարմ ջուր, պետք է զուշանալ չոր կերերից: Առանց ժամանակ կորցնելու պետք է հայտնել անասնաբուծին, վորովհետև պիրոպլազմոզի վորոշ տեսակների դեպքում կարելի յն համապատասխան բուժողութիւն ցույց տալ:

Յնթե հնարավոր չե անասնաբուծ կանչել, պետք է աշխատել իսկույն տղերները մաքրել՝ տալով լուծազակաւ: Կարելի յն տալ կտավատի ձեթ՝ մինչև մի շիշ և կամ անգլիական աղ՝ ձիերին մշնչև 500 գրամ, իսկ խոշոր յեղջերավոր անասուններին՝ մինչև 1000 գրամ, նայած կենդանու հոսակին և մեծութիւն: Բացի գրանից, կարելի յն ամեն օր հոգնա (կլիզմա) տեսել:

Այդ միջոցները լերբեմն ըսով արդյունք են աս-
քես, սակայն յերբեմն ել ատարդյուն անցնում (նախած
պիտուալազմողի տեսակին, հիվանդութեան ծանրութեան
և այլ պայմաններին): Երա համար ել պետք է ուշա-
գրութեամբ հետեւել, վորպեսզի կենդանիները տղերով
չվարակվեն, այսինքն՝ պետք է ձեռք առնել նախա-
զգուշական միջոցներ:

2. ՍԻՔԻՐՍԵՏ

Այս հիվանդութեանը շատ վարակիչ է. նրա ման-
րեն դանդում և հողի մեջ և աջնանդ նպաստավոր, իս-
նով և տաք պայմաններում մեծ արագութեամբ բազ-
մանում է. սակայն մանրեները վոչ միայն բուլբուլին
չեն վաչնչանում, այլ յերկար տարիննր կարող են ի-
րենց գոյութեանը պահպանել և նորաստավոր պայ-
մաններ լինելու դեպքում նորից բազմանալ:

Վարակված արատավայրերում արածող կենդանի-
ները թե իրենք են վարակվում սիքիրախաով և թե
վարակը տեղափոխում են ուրիշ վայրեր: Արատավայ-
րերը վարակվում են հիվանդ կենդանու թրիքով, ար-
յունով: Սիքիրախաից ստացած կենդանիների դեպ-
ները նույնպես պատճառ են լինում հողերի վարակ-
ման: Վարակված հողերի միջով անցնող ջրերը խուչ-
տես վարակվում են, և այլ ջուրը իմոդ կենդանիները
հիվանդանում են սիքիրախաով: Սիքիրախաից ստա-
կած կենդանիների դեպքը հանգիստանում է վարակման
գլխավոր աղբյուր: Եները կամ ուրիշ գիշտախի կենդա-
նիները չթաղված պիակի կտորները ջրում են ամեն
կողմ և գրանով տարածում վարակը, նույնիսկ խորը
թաղված դեպքը մեջտ չի ապահովում վարակումից,
վորովհետև աջնանգից անցնող ջրերը կարող են քան-
դել դեպի թաղված տեղը և դեպիլ դուրս պցել. ան-

դամ հողի տակ գտնվող ճիւղերները բարձրանալով հո-
դի յերեսը՝ կարող են իրենց հետ դուրս բերել նաև
սիքիրախաի մանրեներ:

Սիքիրախաը լինում է յերկու տեսակ—ներքին և
արտաքին: Ներքին սիքիրախաը (ներքին) առաջ է
գալիս այն ժամանակ, յերը կենդանին վարակվում է
հերի կամ ջրի միջոցով:

Սիքիրախաի այս տեսակը գյուղացիները կոչում
են «զալալ», վորովհետև կենդանու փայծաղն ուսած,
մեծացած է լինում: Արտաքին սիքիրախան առաջա-
նում է կաշվի վարակումից. սրան ել գյուղացիները
«չաման» են ասում: Այլիլ վատնալուր և ներքին
սիքիրախաը, վորովհետև հաճախ հիվանդ կենդանին
ստակում է շատ կարճ ժամանակվա ընթացքում, և
անհնարին է լինում ոչնտութեան հասցնել:

Սիքիրախաի դեմ պայքարելու առաջին և անհրա-
ժեշտ պահանջը դեպիները անասնաղբերգմանցնե-
րում թաղելն է: Դեպիները պետք է թաղել շատ խո-
րը, վորպեսզի հեղեղները չկարողանան քանդել այդ
տեղը և շնորհ ու այլ գազանները չկարողանան դուրս
հանել գրակը:

Դրանից ել հեղեղում է, վոր յուրաքանչյուր
գյուղ, յուրաքանչյուր համայնք պետք է ունենա լավ
պատրաստված անասնաղբերգմանոց: Յեթե մինչև հի-
մա այդ չեն կարողացել ունենալ անկողմակերպ մանր,
անհատական գյուղական անասնութեանները, կարող
են և պետք է ունենան մեր հյուսիսի վատնասնութեան-
ները: Այս կարգի վարակիչ հիվանդութեաններին տա-
րածման առաջն աննիլու և կենդանիներին հիվանդու-
թեաններից դերձ պահելու պլխավոր միջոցներից մեկն
ել անա այդ անասնաղբերգմանոցն է:

Սիքիրախաի դեմ կատարվում են նաև պատվաս-
տումներ, գլխավորապես նախազգուշական նպատակով:

3. ՃԻՃՎԱՅԻՆ ՀԻՎԱՆԴՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

Ճահճային, խոնավ և հեղեղման յենթակա արտավայրերում շատ են տարածված կենդանիների, մանավանդ վոչխարների ճիճվային հիվանդութունները: Կենդանիներն այդ հիվանդությամբ վարակվում են խոտի կամ ջրի միջոցով:

Արտավայրերում շատ հաճախ պատահում են լյարդի ճիճվային հիվանդութունը (դիստոմատոզ), թոքերի ճիճվային հիվանդութունը, ստամոքսի ճիճվային հիվանդութունը կամ այսպես կոչված գլխապտույտը:

4. ԼՅԱՐԴԻ ՃԻՃՎԱՅԻՆ ՀԻՎԱՆԴՈՒԹՅՈՒՆԸ

Այս հիվանդությանը պուզացիները «քլափանակ» են ասում: Հիվանդութունն առաջ են բերում հատուկ տափակ ճիճուներ, վորոնք կոչվում են յերկբերան և ուռնուռ տերևի ձև ունեն: Յերկբերանի սաղմերը ջրի կամ խոտի հետ միասին մտնում են կենդանու ստամոքսը և այնտեղից էլ անցնում լյարդը: Այստեղ նրանք մեծանում և դառնում են չափահաս ճիճուներ: Այս ճիճուները մեծ քանակությամբ ձվիկներ են անում, վորոնք լյարդից անցնում են աղիքները և թրիքի հետ միասին արտաթորվելով՝ ընկնում արտավայրը: Ձվերից դուրս են գալիս ճիճուների սաղմերը, վորոնք մտնում են խխունջի ստամոքսը: Այնտեղ նրանք ապրում են 4—6 շաբաթ, յենթարկվում են ձվափոխության և հետո նորից ընկնում են արտավայրը, վորտեղից խոտի և ջրի հետ նորից մտնում են կենդանիների ստամոքսը, լյարդը և այսպես շարունակ:

Վարարելվում են գլխավորապես վոչխարները:

տավարները նույնպես հիվանդանում են, բայց ավելի քիչ:

Հիվանդ վոչխարները թուլանում են, նիհարում են, վատ են ուտում, աչքերի կռպերն ուռչում են, բուրդը հեշտությամբ պոկվում է, վորը լուծում է, և հաճախ հիվանդները սատկում են: Նիհար և մատղաշ վոչխարներն այս հիվանդության շատ քիչ են դիմատում: Հիվանդութունը կանխելու համար հարկավոր է գոռուչանալ խոնավ և ճահճային արտավայրերից: Վոչխարները մորթելիս վարակված լյարդերը հարկավոր է վոչխարների, անհրաժեշտ է վարակված արտավայրերն ախտահանել կրով՝ մեկ հեկտարին 3. կիլոգրամ նոր չմարած կիր լուծելով 1000 լիտր ջրի մեջ և ճահիճները չորացնել: Վարակված լյարդերը շներին կարելի չէ տալ միայն լավ յեփելուց հետո:

Վոչխարները վարակվում են գլխավորապես տաբեվերջի յերեք ամիսներին, իսկ հիվանդութունը յերեան է գալիս փետրվարի վերջին և մարտի սկզբներին, և հիվանդացածներն ամենից շատ այդ ամիսներին են սատկում *):

ԹՈՔԵՐԻ ՃԻՃՎԱՅԻՆ ՀԻՎԱՆԴՈՒԹՅՈՒՆ

Այս հիվանդութունը նույնպես շատ է տարածվում վոչխարների մեջ. ուրիշ կենդանիներ դրանով քիչ են հիվանդանում:

Վարակը տարածվում է ճահճային և հեղեղման յենթակա արտավայրերում՝ ջրի խոտերի միջոցով: Իրանք բարակ, յերկար ճիճուներ են, վորոնք կերի և ջրի հետ միասին մտնում են կենդանու ստամոքսը և հետո անցնում են թոքերը, վորտեղ առաջ են բերու-

* Այս հիվանդության վերաբերյալ մանրամասն տես իմ «Կենդանիների զերբախտ» գրքույկը:

Թոքերի բորբոքում: Հիվանդ կենդանիները դժվարությամբ են շնչում, խոխուում են և հազում: հազայու ժամանակ ճիճուները թոքերից դուրս են շարժվում և մյուսները վարակման պատճառ դառնում: Հիվանդությունը կանխելու համար հարկավոր և զգալանալ վարակված վայրից: Վոչխարները մերթնելու գնալուց վարակված թոքերը պիտի վոչնչացնել: Հիվանդություն յերևալու դեպքում արոտավայրը պետք և փոխել: Ճահճային արոտավայրերը պետք և չորացնել:

ՍՏԱՍՈՒՄԻ ՃԻՃՎԱՅԻՆ ՀԻՎԱՆԿՈՒԹՅՈՒՆ

Այս հիվանդությունն ել ասարժված և գլխավորապես վոչխարների մեջ, դրոճնով հաճաճախ վարակվում են ճահճային արոտավայրերում: Հիվանդությունը առաջ և գալիս նույնպես բարակ, յերկար ճիճուներից:

Հիվանդ կենդանիները սաստիկ նիհարում են և ուժասպառ լինում: Այս հիվանդությունը կանխելու համար նույնպես խորհուրդ և արվում է՝ ճոռ թուրքով արոտատեղիերից:

ՈՒՂԵՂԻ ՃԻՃՎԱՅԻՆ ՀԻՎԱՆԿՈՒԹՅՈՒՆ (ՆԼԽԱՎՍՈՒՅՑ)

Այս հիվանդությունն առաջ և բերում հատուկ մի ճիճու, վորը վոչխարի ուղեղի մեջ զարգանում և բրտիկի ձևով: Հիվանդության ասարժման պատճառը շիճոն են: Ծների աղիքի մեջ աղբոց յերկզման ճիճուների ձվերը վոչխարները խոտի կամ ջրի հետ կուլ են տալիս: Ձվերից դուրս յեկած սաղմերն անցնում են ուղեղը և այնտեղ առաջացնում են վերոճիլլայ բղտիկները:

Հիվանդությունը կանխելու համար պետք և հե-

սու մեալ վարակված արոտավայրերից, հիվանդ վոչխարներին ուղեղը չպետք և առաջ շնչերին, խոչ աղիքային ճիճու ունեցող շնչերին պետք և բժշկել:

Վոչխարների բոս կոչված ճանճը նույնպես առաջ և բերում վոչխարների գլխապտույտ հիվանդություն: Այս ճանճը կղերն ամառը ձու յեն զնում վոչխարների քթածակերի մեջ, այդ ձվերից դուրս են գալիս թրթուռներ, զորոնք մանում են քթի ավելի խոր մասերն ու խորշերը և այնտեղ ապրում են մինչև հաջորդ ապրին: Թրթուռները քթախորշերում քոր և փոշաոց են առաջացնում: Վոչխարի փոշաոյու ժամանակ այդ թրթուռները լորձի հետ միասին ընկնում են դեռին, վորտեղ վորոջ ժամանակից հետո նրանցից դուրս են գալիս նոր ճանճեր (բոսեր):

Գթի ծակոտիները և խորշերի մեջ տեղավորված թրթուռները խիստ անհանգստացնում են վոչխարներին և առաջ են բերում նույնիսկ գլխապտույտ: Առաջ և գալիս նաև քթային անցքերի բորբոքում, նիհարություն: Իրանց հետեանքով հաճախ վոչխարները սատկում են:

Վոչխարի բոսը յերևում և մայրաուռաներում ասարվոս շող ժամանակ (ձուճիս, սեպտեմբեր): Այդ ժամանակ վոչխարներին ցերեկը չպետք և արածացնել այն արոտավայրում, վորտեղ մայրաուռաներ կան, ալ պահել մահողներում և շուրջը վառել շատ ձուճի սպող բույսեր: Անհրաժեշտ և նաև վոչխարների քթածակերի շուրջը քսել սուր հոտ ունեցող և ճահճերին վանող նյութեր, որինակ՝ ձյութ (կուլլ) և այլն:

ՏԱՎԱՐԻ ԲՈՌ

Թեև այս ճանճը ստավարների վրա այնպիսի ճանր յերևույթներ առաջ չի բերում, ինչպես վոչ-

խարհերի բողոք, այնուամենայնիվ խիստ անհասկացա-
տացնում և կենդանիների և մեծ անասնապան վնաս
պատճառում:

Տավարի բողոք չերևան է գալիս ամառվա սկզբ-
բին, և այդ ժամանակ էլ նրա եզր ձվեր և ամուս կեն-
դանու փորքի և հետևի վոտքերի վրա. այդ ձվերից
3—5 որ հետո դուրս են գալիս թրթուռներ, վորոնք
կենդանու կաշին ծակում են և մանում նրա օտակ:
Այստեղից նրանք ճանապարհորդում են մարմնի հյուս-
վածքների միջով, հասնում են կերակրատար խողովա-
կին, այնտեղից ճանապարհը շարունակում են մկան-
ների միջով և վերջիվերջո դուրս են գալիս ելի կաշ-
վի տակ՝ մեջքի կողմը: Այստեղ թրթուռն սկսում է ար-
ագ աճել, վորի հետևանքով կենդանու մեջքին յե-
րևում են ուռուցքներ, վորոնց մեջ առաջանում է
թորախ: 2—3 որ հետո ուռուցքը բացվում է և թըր-
թուռն իր մարմնի վերևի մասը դուրս է հանում
շնչելու համար: Այսպես ապրում է 25—27 որ, մինչև
վոր իր շարժումներով կաշվի անցքը լայնացնում է
և ու ցած ընկնում: Կաշվի վրա առաջացած վերքերից
կենդանիներն անհանգստանում են և նիհարում: Բա-
ցի դրանից նրանց կաշին արտադրության համար
անպետք է դառնում:

Չպետք է թողնել, վոր կաշվի վրայի ուռուցքնե-
րի բերանը լայնանա և թրթուռը դուրս գա. անհրա-
ժեշտ է նախապես մատներով ուռուցքները սեղմել և
նրանց միջից թրթուռներին դուրս հանելով՝ վոշնչա-
նել: Կենդանիներին շոգ ժամանակ չպետք է ուղար-
կել արածելու, վորովհետև այդ ժամանակ է, վոր բո-
ռերն ուժեղ թափով հարձակվում են նրանց վրա:

ՄԱՐՍՈՂԱԿԱՆ ԳՈՐԾԱՐԱՆԻ ՀԻՎԱՆԴՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

Այստեղ համատարակի պետք է խոսենք այն
բույսերի մասին, վորոնք կենդանու, հատկապես վո-
րոճողների ստամոքսում բակտերիաների շնորհիվ ու-
ժեղ խմորման են յենթարկվում, վորի հետևանքով ստա-
մոքսում կուտակվում են մեծ քանակութլամը գազեր:

Առանձնապես ուժեղ խմորման են յենթարկվում
կանաչ օւովույտը, յերեքնուկը, ինչպես նաև կարտո-
ֆիլի ու կաղամբի տերևները: Նույնն է պատահում,
յիբը կենդանիներն ուտում են թաց, թոտմած, յեր-
կար ժամանակ մնացած և բորբոսնած խոտ: Առանձ-
նապես վտանգավոր է օւովույտը մինչև ծաղկելը:

Կերի խմորումից ձիերի ապագայում առաջա-
նում է խիթ (սանջու) իսկ խոշոր յեղիբրավոր անա-
ստունների մեջ փորուուցք (տիմպանիտ):

Յերբեմն միանգամից հիվանդանում են շա-
թվով անասուններ:

Այս հիվանդութլում ները ճանաչելը դժվար չե-
կենդանիները խիստ անհանգստանում են, նայում են
իբրևց փորին, դժվար են շնչում և վոտքի վրա հագիվ
են կանգնում (երեքվում են): Նրանց փորը խիստ
ուռչում է: Յեթե ժամանակին ոգնութլուն չի հասց-
վում, կենդանիները դրանից հաճախ սառչում են:
Կենդանիներին թոտմած, բորբոսնած և շատ ջրալի
խոտ չպետք է տալ, չպետք է նրանց արածացնել
թորմ և շաղ դրած արոտներում: Կանաչ խոտ առ-
լուց հետո պետք է զգուշանալ անասուններին ջրելուց:
Մնասուններին առավոտյան, նախքան արոտ ուղար-
կելը կամ թաց կանաչ խոտ տալը պետք է առ չոր
իբր (խոտ, գարման և այլն): Ստամոքսում չոր կեր-
լինելու դեպքում կանաչ, թաց խոտի խմորումն ու-

ժեզ չի լինի, բացի այդ, կենդանին վորոշ չափով կուշտ լինելով՝ աբաճարաց կանաչի վրա չի պրծնի և որպէս թշուառ չի ուտի: Անավաստիկ այն նախազգուշակած միջոցները, վորոնց միջոցով արեւի լի կանխել վորուստացի զեպքերը: Իսկ բժշկութեան նպատակն և կենդանու ստամոքսի մեջ կավաքված գաղերը զուրս հանել և այնտեղ գտնվող կերերի խմորման առաջն առնել: Դրա համար նախ անհրաժեշտ և վերահանգնել կենդանու կանգ առած վորոնը, այդ նպատակով կենդանու լեզուն շուտ-շուտ զուրս են քաշում, կոտ բերանը հասարակ կամ խոտից շինված պարան և կո նաչ օւռնուս և օւղ են դնում. կենդանին լիզելով այդ պարանը կամ ծառի ճյուղը՝ վորոնը կարող և վերահանգնվել: Իսկ վորոնաչու հետ միասին ստամոքսից զուրս են դալիս հավաքված գաղերը: Կարելի լի նաև կենդանու մարմնի առաջին մասը վեր բարձրացնել և կամ թե, ափսի լավ, և կենդանուն կարճ տարածութեան վրա քշել դեպի վառիվար, այդ ձևով կերակրափոքը, վոր ստամոքսում գտնված կերի շնորհիվ փակված և չնում, բացվում և, և գաղերը զուրս են դալիս: Ենթաց Ժամանակ և արագ քշել չի կարելի կենդանին սրանք կարող են արագել: Կարելի լի նաև փորի ձախ կողմը ձեռքով մատած անել, ինչպես նաև սառը ջուր անել. այդպիսով կարելի լի վերականգնել ստամոքսի զործունեությունը և վորոն տալ բերել: Միևնույն ժամանակ կենդանուն կարելի լի խմացնել մեծ քանակութեամբ ողի, զինի, քացախ և այլ դեղորայք: Կարելի լի խմացնել նույնպէս նախափրի սպիրտ, կրաշուր, սկիզիզար, կրեոլին, նույնիսկ նավթ: Սակայն այն զեղորայքի մեծ մասն իբրեց հոտը մտն են առլիս, և այն զեղքում, յերբ կենդանուն ազատելու հույս չկա և նրան մորթում են, այդ զեղքում միան ոգտագործել չի կարելի, և ետեւաբար հարկավոր և այդ զեղերն զգուշութեամբ զործածել: Կարելի լի օալ լուծողական 300—600 գրամ, անգլիական օալ շղի կովերին լուծողականը արվում և ըիչ-ըիչ և կես ժամից մինչև մեկ ժամ ընդմիջումով:

Ամենածայրանեզ զեպքում կարելի լի դիմել վորոնը ձակկուս միջոցին: Դրա համար պործ և անվում արակարձ) կոչված գործիքը:

Յեթե այդ գործիքը չկա, կարելի լի գործածել նաև փոքր սրածայր դանակ: Միայն թե անհրաժեշտ և լավ իմանալ ծակելու, տեղը, հակառակ զեպքում՝ փոխանակ ճիվանդին ողնելու, ավելի կարողանա նրա դրութեանը: Փոքր ծակում են ձախ կողմից, կոնքի վաղից զուրս ցցված մասի վերջին կողակտի և վորոնաչարի կողմած լեռանկուսուս մեջտեղի փոս ընկած տեղում: Տրոկարը պետք և խրել վերևից ներքև և միջից զեպի առաջ ու զեպի ներս և օւժով զարնել այն կողմով, վոր մի հարվածով մինչև կ'ըլը մտնի վորի մեջ: Մանկուց հետո արակարի միջի զլանակը (բիզը) կանվում և, իսկ խողովակը մեռում և տեղում, վորտեղից զուրս և դալիս գաղը: Զպետք և մոռանալ, վոր փորի մեջ հավաքված գաղը միտնգամից գատարկելը հետապետել և: Այդ պատճառով հարկավոր և խողովակի ծայրը մատով փակել և գաղը ըիչ-ըիչ բաց թողնել: Տրոկարով ծակելուց առաջ ծակելու տեղն, ինչպես նաև արակարի, հարկավոր և ալիբաով կամ մի այլ նյութով ախտահանել: Իսկ փորի գաղերը գատարկելուց հետո խողովակն անմիջապէս չպետք և հանել, վորովհետև ստամոքսում նոր գաղեր կգոյանան և փորը նորից կարող և օւռչել, դրա համար խողովակը միքանի ժամ, նույնիսկ կարիք լիզած զեպքում 1—2 օր,

*) Տրոկարը մի մտազոտ գործիք և, նման և մի կ'ըլով զրի, վորն վրա նազգված և մի խողովակ գտայանի նման:

կարելի յե չհանել, մինչև վոր գաղեր գոյանալը ըստ-
բովին գաղարի: Թողովակը հանելուց հետո ծակված
տեղը պետք է յող քսել:

Յունավորում առաջացնող բույսերը բուսնում են
հաճախ կերի խոտերի և հացաբույսերի հետ միասին:
Յացի Յունավոր բույսերից կան նաև Յունավոր սուն-
կեր: Յեթե առաջացել է Յունավորում, հարկավոր է
վորքան կարելի յե շատ կանգնեցնել Յունի ազդե-
ցությունը: Ամենից առաջ պետք է աշխատել Յունը
որդանիքներից հեռացնել. դրա համար կարելի յե սալ
արագ ներգործող լուծողական և կլիզմա դնել: Իբրև
լուծողական տալիս են գերչակի լուղ (կաստորիա),
կտավատի ձեթ կամ արևածաղկի յուղ: Չիուն տա-
լիս են միանգամից մինչև 500 գրամ, խոշոր յեղջե-
րավոր անասուններին՝ մինչև մեկ կիլոգրամ, ձիու-
քուռակներին, հորթերին, վոչխարներին, այծերին
մինչև 250 գրամ, խոզերին՝ մինչև 100 գրամ: Կլիզմա
դրվում է ոճառի ջրով: Այդ ջուրը ներս է մղվում
աղիքից վորքան կարելի յե շատ քանակով: Այգա
պետք է աշխատել Յունի ազդեցությունը կանգնեց-
նել, այսինքն արգելք լինել նրա ծծվելուն: Իրա հա-
մար տալիս են կտավատի, գարու, վարսակի խաշուկ-
ներ, ձվի սպիտակուց, կաթ և ձարպալին յուղեր՝ մեծ
քանակությամբ: Խաշուկից կարելի յե նաև կլիզմա
դնել: Կանգանիներին ուժից ընկած դեպքում կարելի
յե խմացնել ողի—ձիերին և խոշոր յեղջերավոր ա-
նասուններին մի բաժակ, խակ վոչխարներին, այծերին
և խոզերին՝ կես բաժակ:

Հրատ. № 1931*
Գրավիտ 6987 (թ) Գրատ. № 6294
Պետքատի ապարան Երևան

ԳԻՆԸ 5 ԿՈՔ. (1/2 Վ.)

8306

Ր. ԱՐՄԵՆՅԱՆ

БОЛЕЗНИ ЖИВОТНЫХ
1. Пастбищные болезни

Госиздат ССР Армении
Эривань — 1931